

JAARVERSLAG

2020

STADSARCHIEF MECHELEN

Hof van Habsburg, Nokerstraat 2, 2800 Mechelen

www.stadsarchiefmechelen.be

www.facebook.com/stadsarchiefmechelen

INHOUDSTAFEL

1	Inleiding	4
2	Publiekswerking	
2.1	Leeszaalwerking	5
2.2	Bezoekcijfers leeszalen en websites	5
2.3	Specifieke informatieverstrekking aan het publiek	5
2.4	Leeszaalwerking in 2020: verstoring én vernieuwing	6
2.5	Regionale Beeldbank	7
2.6	Erfgoedvrijwilligerswerking	8
2.7	Medewerking aan tentoonstellingen	8
2.8	Eigen tentoonstellingen	9
2.9	Rondleidingen/groepsbezoeken	9
2.10	Medewerking aan Erfgoeddag	9
2.11	Stadsarchief in TV-reeksen	10
2.12	Project Corona-Archief	10
3	Ontsluiting	
3.1	Interne automatisering en digitalisering: nieuw archiefbeheersysteem en scantoestellen	11
3.2	Ontsluitingsactiviteiten	11
3.3	Digitaliseren van bronnen	14
4	Verzamelbeleid	
4.1	Aanwinsten via aankopen, bewaargevingen, schenkingen en overdrachten	16
4.2	Afstoting, selectie en vernietiging	16
5	Onderzoek	
5.1	Collectie toegankelijk maken met onderwijs-en onderzoekspartners	18
6	Behoud en beheer	
6.1	Restauratie-en conserveringsactiviteiten	20

6.2	Depotbeheer	21
7	Begeleiding en advisering	
7.1	Begeleiding en advisering inzake archief- en documentbeheer	25
7.2	Advisering en ondersteuning externe erfgoedbewaarders	26
7.3	Advisering straatnaamgeving	26
8	Ondersteuning en netwerking	
8.1	Kennisdeling	27
8.2	Werking regionaal archievenoverleg DYNA'MK	27
8.3	Overleg Strategische Visienota Cultureel Erfgoed	27
9	Interne werking	
9.1	Personeel	28
9.2	Vorming	28

Illustratie pag. 1: titelpagina van dagboek van historica en illustratrice Eva Vaes, in het kader van het project "Corona-archief".

1 Inleiding

Zoals op veel andere plekken in het land werd het midden maart 2020 opeens erg stil in het Stadsarchief. Het “zachte gezoem”, het geluid en ambiance die gepaard gaan met de aangename, bedrijvige microcosmos van bezoekers, archiefmedewerkers en vrijwilligers en die het Stadsarchief vaak op een bijenkorf deed gelijken, viel op acute wijze stil. In de weken en maanden die volgden, ondervonden we aan den lijve hoezeer de in beleidsdocumenten vaak genoemde en geroemde verbindende functie van erfgoed veel zwaarder blijkt door te wegen dan vaak gedacht. Bij onszelf en ook bij anderen merkten we hoe we – naast vele andere ‘collectieve’ plekken en gelegenheden – ook het Stadsarchief misten als een plaats van ontmoeting, een plek waar mensen hun passie en interesse voor het verleden konden delen. In interactie gaan met archieven en erfgoed blijkt meer dan ooit een gezamenlijke onderneming van mensen te zijn. Dat wisten we natuurlijk al langer, maar nooit eerder voelden we dit scherper aan door het grote gemis ervan.

Telefoontjes, online overleg en andere oplossingen lenigden de grootste noden maar konden het gemis aan echte contacten niet helemaal opvangen. Allerlei initiatieven dienden noodgedwongen uitgesteld te worden en waar mogelijk werd uitgekeken naar digitale alternatieven. De grenzen van de digitale wereld werden meteen veel scherper duidelijk. Hoezeer we als archieforganisatie ook overtuigd zijn van de vele kansen die de digitale toekomst onze sector biedt, dan nog maakte de Coronapandemie erg duidelijk dat we de menselijke factor, de directe, fysieke verbinding tussen mensen en erfgoed absoluut niet uit het oog mogen verliezen.

Geconfronteerd met de beperkingen in de fysieke wereld, bleek de nadruk van de laatste jaren op een doorgedreven digitalisering toch zijn vruchten af te werpen. De websites en databanken met hun uitgebreide en vlot toegankelijke collecties (kranten, beeldmateriaal, genealogische documenten) bewezen nu volop hun nut, waardoor een flink deel van onze reguliere dienstverlening toch overeind bleef. Dat dit gewaardeerd werd en tegemoet kwam aan een reële nood bleek uit de vele positieve reacties en de grote toename in het websitebezoek. De vier online databanken registreerden dit jaar een recordcijfer van een kleine 100.000 bezoeken. Waar mogelijk werd een tandje bij gestoken qua digitale dienstverlening (vnl. *scanning on demand*) en werd ook extra geïnvesteerd in nieuwe scantoestellen. Onderzoekers, studenten en andere klanten met dringende vragen werden op die manier zo goed mogelijk geholpen.

Achter de schermen verplaatste het zwaartepunt van de werking zich noodgedwongen naar de beheerstaak rond de collecties. Gegevens in databanken werden aangevuld, gecontroleerd en bijgewerkt, maar vooral het fysieke depot- en collectiebeheer vroeg de nodige inspanningen. Door allerlei bouw- en renovatiewerken dienden immers op verschillende locaties heel wat verhuisbewegingen uitgevoerd te worden. Daarbij bleek ook dat een flinke hoeveelheid beschadigde (lees: beschimmelde) bestanden een herstellende behandeling moest krijgen. Lockdown en renovatiewerken beperkten echter de fysieke beschikbaarheid van de collecties en hinderden de meer intensieve voorbereidingen van digitaliseringsprojecten zodat ook deze aan een trager en beperkter tempo uitgevoerd werden. Niettemin bleven de voorbereidingen doorgaan en hopen we onder meer de regionalisering van de succesvolle online databank van de Mechelse Genealogische Bronnen in het volgende jaar verder te kunnen zetten.

2 PUBLIEKSWERKING

2.1 Leeszaalwerking - openingsuren

De leeszaal (1ste verdieping) is open op:

dinsdag en donderdag van 8.30 tot 12u. en van 13 tot 17u.

woensdag van 8.30 tot 12u. en van 13 tot 19u.

zaterdag van 8.30 tot 12u.

Opmerking: deze openingsuren gelden voor de reguliere werking.

Dit jaar werd de leeszaalwerking regelmatig beperkt en/of opgeschort. Zie ook hieronder.

2.2 Bezoekerscijfers leeszalen en websites

	2018	2019	2020
Leeszaalwerking			
Aantal bezoeken leeszalen	1.058	938	434
Aantal aanvragen voor raadpleging van documenten en boeken (1)	6.363	3.610	1.449
Bezoeken websites			
Website Stadsarchief	21.166	25.100	27.900
Website Regionale Beeldbank	24.616	22.191	29.586
Website Genealogische Bronnen Mechelen	23.190	28.500	35.300
Website Archiefbank Mechelen	5.250	4.381	2.648
Totaal bezoeken websites	74.222	80.072	99.434
Aantal volgers facebookpagina	1.312	1.804	2.115

- (1) Heeft betrekking op aanvragen van stukken via leeszaalformulieren. Elke aanvraag kan betrekking hebben op 1 tot 5 aangevraagde stukken. Het aantal stukken, geraadpleegd via de digitale bestanden en de databanken beschikbaar in de leeszaal, wordt hier niet meegerekend.

2.3 Specifieke informatieverstrekking aan het publiek

	2018	2019	2020
Genealogische opzoeken - niet betalend (< 15 min. opzoektijd)	46	36	33
Genealogische opzoeken - betalend (> 15 min. opzoektijd)	0	1	0
Genealogische opzoeken voor dienst begraafplaatsen	24	58	58
Milieuvergunningen – aantal aanvragen informatie (particulieren/diensten)	92	83	53
Bouwvergunningen - aantal aanvragen raadpleging (periode vóór 1962) (particulieren/diensten)	175	132	145

2.4 leeszaalwerking in 2020: verstoring én vernieuwing

Door een combinatie van Coronamaatregelen en de renovatiewerken aan het gebouw jaar werd de leeszaalwerking gedurende langere periodes ingeperkt of opgeschort. Vanaf 17 maart werd de leeszaal gesloten voor het publiek en op 19 maart begonnen alle medewerkers van thuis uit te werken. Na deze eerste lockdown duurde het tot juni waarna er gedurende drie dagen/week een beperkt aantal bezoekers op afspraak welkom was in de leeszaal. Deze regeling met beperkte toegankelijkheid duurde van 2 juni tot 15 oktober. Om praktische redenen (o.a. personeelsinzet, verplicht thuiswerk, enz.) was er in die periode ook op zaterdagvoormiddag geen raadpleging meer mogelijk. Vanaf 15 oktober werd het gebouw opnieuw volledig afgesloten voor publiek en medewerkers, hetgeen zo bleef tot begin 2020. Naast de verstremde Coronamaatregelen had dit vooral te maken met de werken aan het gebouw. De op dat moment opgestarte dakwerken hielden immers ook de verwijdering van asbestleien in hetgeen een potentieel gezondheidsrisico inhield voor alle aanwezigen. In samenspraak met de veiligheidscoördinator van de werf werd dan ook besloten tot een volledige ontruiming van het gebouw. Tijdens deze beperkte en volledige sluitingsperiodes zette het Stadsarchief volop in op digitale dienstverlening: het publiek werd zoveel mogelijk doorverwezen naar onze bestaande databanken en waar mogelijk verrichtten de archiefmedewerkers maatwerk voor bezoekers via *scanning-on-demand*.

Onder het motto "*never waste a good crisis*" maakten we tijdens de eerste lockdown in de lente gebruik van de sluiting van het archiefgebouw om bepaalde ruimtes op te (laten) frissen. De leeszaal (eerste verdieping), de keuken, aanpalende gang en binnendeuren kregen een schilderbeurt. Na de schilderwerken werd de leeszaal verder ingericht met een nieuwe vloerbedekking, nieuw meubilair en posterpanelen (met beelden uit onze iconografische collectie). In 2020 wordt daar nog een nieuwe ontvangstbalie aan toegevoegd. Het eerder geformuleerde voornemen om de regeling met twee leeszalen (eerste en derde verdieping) terug te brengen tot één leeszaal op de eerste verdieping, (met behoud van de openingsuren) kon op die manier praktisch gerealiseerd worden. De 'oude' leeszaal op de derde verdieping krijgt na de renovatiewerken een polyvalente functie waarbij gedacht wordt aan gebruik als vergaderruimte, extra publieksruimte (voor o.a. lezingen, ontvangsten, tijdelijke expo's, etc.), tijdelijke verwerkingsruimte, ruimte voor workshops, groepsopdrachten, enz.

Schilderwerken en herinrichting van de leeszaal, voorjaar 2020.

2.5 Regionale Beeldbank

Bij het afsluiten van het verslagjaar 2020 bevatte de Regionale Beeldbank 31.152 beelden. Dit is een aanwas van ongeveer 2000 items in vergelijking met de aantallen begin 2019. De omvangrijke fotocollectie (830 stuks) van Werner Devroey (+ 8 juni 2019) werd na het maken van de beschrijvingen en het toevoegen van de overige metadata in het najaar van 2020 de online geplaatst. Via de collectie van deze fervente 'rijdend erfgoed-kenner' krijgt het publiek een historisch beeld van de evolutie die de stedelijke ruimte, infrastructuur en openbaar vervoer in Mechelen doormaakte tussen grofweg 1985 en 2006. Het vormt aldus een mooie aanvulling op de oudere verzameling van Frans Berlemont, die tot halweg de jaren 1970 loopt. Devroey had vooral oog voor infrastructuurwerken aan de straten en voor grote projecten zoals de afbraak van de brouwerijen Chevalier Marin en Lamot. De aanleg van de ondergrondse parkings in het stadscentrum of de bouw van het Huis van de Mechelaar heeft hij onder meer op de gevoelige plaat vastgelegd. De aldus op de beeldbank gepubliceerde verzameling zien we ook als een hulde aan Werner Devroey die het bouwkundig, en vooral het "rijdend erfgoed" van Mechelen, uitgebreid onder de aandacht bracht.

De regionale partner Zemst, via Heemkring De Semse, voerde een verbeterslag uit op hun (meta)data en werkte hiaten weg waardoor het Zemstse onderdeel van de Regionale Beeldbank nu meer compleet en voor publiek beter voor de dag komt.

De werkgroep 'Leest Geweest' ging in 2020 in overleg met het Stadsarchief van start met een project om fotomateriaal van de deelgemeente Leest te verzamelen, te digitaliseren, te beschrijven en beheer ervan op te stellen. De doelstelling is om zoveel mogelijk beelden op te nemen in de Regionale Beeldbank, ten einde de 20^e-eeuwse geschiedenis van Leest door middel van iconografisch materiaal weer te geven. Het project kadert in zekere zin ook in het bevorderen van de gemeenschapsvorming in Leest.

Het voorbije jaar zijn de voorbereidingen getroffen voor de digitalisering van onderdelen van de beeldcollectie. Het gaat hier om een serie van 1500 glasnegatieven, deels uit de collectie van kunstfotograaf Constant Joosen en deels uit de Algemene Collectie met als thema o.m. het voormalig stedelijk zwembad aan het Rode Kruisplein, alias de Zwemdok, een historisch complex dat recent is gerenoveerd en een herbestemming heeft gekregen. Verder in aanmerking komend voor digitalisering: een reeks zogenoemde plakbrieven, een set van enkele honderden historische pentekeningen, fotomateriaal en portretfoto's uit een album. Ook partners aan de Regionale Beeldbank hebben materiaal aangebracht om te laten digitaliseren. Het gaat hier om beeldmateriaal van het Aartsbisschoppelijk Archief, groentemuseum 't Grom, Erf en Heem uit Sint-Katelijne-Waver en Leest Geweest. Door Covid-19 en onvoorziene moeilijkheden bij verbouwingswerkzaamheden- waardoor de beeldcollecties tijdelijk niet bereikbaar waren- zijn niet alle geplande digitalisering voor 2020 tot een einde gebracht kunnen worden en in een aantal gevallen zelfs enkel in de voorbereidende fase geraakt.

Beeldmateriaal opzoeken is voor het publiek vrij toegankelijk via de website van de Regionale Beeldbank. Ook kunnen rechtenvrije beelden tot een bepaald resolutieniveau via de website vrij worden gedownload. Hiernaast gebeuren er jaarlijks diverse aanvragen van beelden via mediabedrijven en uitgeverijen tegen betaling. Het gaat dan om de highres-bestanden. Het Stadsarchief ondersteunde met de beeldbank tal van lokale, regionale en nationale initiatieven door beeldmateriaal en bijhorende informatie aan te leveren. In totaal werden zo'n 523 beelden geleverd aan externen, voornamelijk kosteloos daar waar het kleinschalige en/of non-profit activiteiten betrof, die zich situeerden in de sectoren van het erfgoed, kunsten, monumentenzorg, heemkunde, wetenschap, enz. Op regelmatige basis werden ook foto's bezorgd voor de regionale pagina's van de Gazet van Antwerpen die elke dinsdag in het dagblad een terugblik biedt op een lokaal historisch onderwerp.

Verder maken de interne stedelijke diensten zoals Marketing en Communicatie, Toerisme en Monumentenzorg regelmatig gebruik van de beeldbank voor onderzoeks- en communicatiedoeleinden. Ook in de eigen communicatie krijgt de beeldbank, bijvoorbeeld via Facebook, een prominente plaats. Het publieks-

aanbod van de beeldbank kon in 2020 in ieder geval op een sterk gegroeide belangstelling rekenen. De raadpleegcijfers stegen van 22.000 naar een kleine 30.000 bezoeken/jaar hetgeen een stijging met 33% inhield ten opzichte van vorig jaar.

2.6 Erfgoedvrijwilligerswerking

De vrijwilligers verzetten ook dit jaar heel wat werk. Voor de specifieke resultaten verwijzen we door naar rubrieken 3. Ontsluiting en 6. Behoud en beheer.

Op 24 januari 2020 werden onze vrijwilligers, voor hun noeste arbeid in 2019, getrakteerd op een bezoekje aan de tijdelijke tentoonstelling “Het Kunstuur” in de Heilige Geestkapel, Mechelen. Nadien klonken we samen in het Mechelse cultuurcafé KUUB op een minstens even vruchtbaar 2020.

Tijdens deze Nieuwjaarsdrink (en doorheen het jaar via mail) werd een overzicht van het gepresteerde vrijwilligerswerk meegedeeld, alsook de mogelijkheid tot het geven van feedback en het inschrijven in nieuwe projecten. Op 7 maart 2020 gingen onze vrijwilligers bijna naar huis met de Mechelse Prijs voor de Vrijwilliger. Onze vrijwilligerswerking was genomineerd voor het vele én kwalitatief hoogstaande werk van de afgelopen jaren. Het Stadsarchief kan, net zoals vorig jaar, rekenen op 14 vaste vrijwilligers.

De vrijwilligers verzetten ook dit jaar heel wat werk. Voor de specifieke resultaten verwijzen we door naar rubrieken 3. Ontsluiting en 6. Behoud en beheer.

2.7 Medewerking aan tentoonstellingen

Vanuit de beleidsopatie om een zo breed en gevarieerd mogelijk publiek te laten kennismaken met het rijke archiefergoed zette het Stadsarchief zijn structurele samenwerking met het Museum Hof van Busleyden verder door systematisch wisselbruiklenen te organiseren. Archivarissen en conservatoren werkten nauw samen om relevante archiefstukken en beeldmateriaal te selecteren voor de permanente opstelling van het museum. De stukken kregen tijdens alle fases een aangepaste, professionele omkadering en waar nodig werden conserverende of restaurerende behandelingen uitgevoerd. Door de tijdelijke sluiting in de lenteperiode door de Coronapandemie, waren er slechts twee wisselperioden.

Wissel op 27/05:

- Boek “La Cosmographie Universelle” door André Thevet, 1575
- Charter nr. 221 waarin hertog Karel de Stoute onder voorwaarden de Mechelaars hun opstandige gedrag vergeeft, 1467.
- Plattegrond van de Stad Mechelen, 1574, Braun en Hogenberg (B6522)
- Register van het Mechels oud kleerkopersambacht
- Binnenzicht in de zittingzaal van de Grote Raad in het voormalige paleis van Margareta van Oostenrijk uit de verzameling Schoeffer (nr. 351)
- Missive nr. 505, brief waarin Margareta van Oostenrijk de Mechelaars op de hoogte brengt van de Vrede van Madrid tussen Karel V en de Franse koning Frans I, 1526

Wissel op 02/09:

- Stadsplattegrond van Mechelen, 19de eeuwse kopie door Jan-Baptist De Noter, naar het origineel van Jan Van Hanwijck uit 1594.
- Ingekleurde pentekening van Vrouwe Justitia als de Mechelse stadsmaagd, toegeschreven aan Hubert Cailleau.
- Charter nr. 293, Wapendiploma voor de Stad Mechelen door keizer Frederik III, 1490

- Binnenzicht in de zgn. voorzaal van de Grote Raad in 1770 uit de verzameling Schoeffer (nr. 349)
- Missive nr. 512, brief waarin Margareta van Oostenrijk de Mechelaars op de hoogte brengt van de vrede tussen Karel V en de koningen van Frankrijk en Engeland, 1528

2.8 Eigen tentoonstellingen

2.8.1 Tentoonstelling “Mechelse plakbrieven”

In afwachting van de verdere inrichtingen van de publieke traphal werd bleef deze in 2019 ingerichte permanente tentoonstelling behouden. Het is daarbij de bedoeling om de bezoekers te laten kennis maken met de Mechelse ‘plakbrieven’, een minder gekende affichecollectie én om meteen ook het vrijwilligerswerk rond deze collectie onder de aandacht te brengen.

2.8.2 Expo “Reizen doorheen de tijd: Mechelaars in den vreemde en vreemdelingen in Mechelen”

Deze tentoonstelling, geopend in december 2019 (zie jaarverslag 2019) vond plaats in de pandgang van Het Predikheren (site van de Openbare Bibliotheek Mechelen), en kreeg een strategisch gekozen plaats naast de toeristische gidsen en reisliteratuur. Het Predikheren, gevestigd in het pas gerestaureerde 17de eeuwse dominicanen of- predikherenklooster, bood zijn partners de kans om hun werking en collecties voor te stellen. Het Stadsarchief nam die kans met beide handen aan en legde de link met het reisthema d.m.v. de mini-expo ‘Reizen doorheen de tijd: Mechelaars in den vreemde en vreemdelingen in Mechelen’. De bezoeker kon (gratis) genieten van een reis doorheen de tijd aan de hand van een selectie van indrukken van Mechelse reizigers in het buitenland en buitenlandse bezoekers in Mechelen. Het verleden werd tot leven gewekt via hoge resolutie-scans van archiefdocumenten (op panelen) en via reisverslagen uit onze Mechelse Erfgoedbibliotheek (in vitrines). Aanvullend presenteerde Het Predikheren een reeks algemene reisverhalen en fotoboeken die de bezoeker vrij kon raadplegen. Initieel ging de expo door van 3 december 2019 tot 31 januari 2020, maar dermate goed onthaald door het publiek dat ze al snel verlengd werd tot en met 17 maart 2020.

2.9 Rondleidingen/groepsbezoeken

Het Stadsarchief ontvangt regelmatig groepen scholieren, studenten of cursisten uit het brede onderwijsveld. Ook in 2020 waren diverse groepsbezoeken gepland maar gezien de Coronamaatregelen vanaf maart werden deze allemaal geannuleerd.

2.10 Medewerking aan Erfgoeddag “De Nacht”

Vanwege de Coronapandemie werd de Erfgoeddag, met als thema ‘De Nacht’, in 2020 geannuleerd. Dat was jammer want het Stadsarchief neemt elk jaar deel aan dit evenement en had een publieksactiviteit voorbereid, getiteld “*Dichtend ende zingend gaen wy die nacht inne*”. Op zaterdag 25 april was het plan om ‘al zingend en dichtend de nacht in te gaan’. Jazzzangeres Kristen Cornwell en een door haar samengesteld vocaal ensemble zouden de partituren van de Mechelse polyfonist Philippus de Monte (1521-1603) terug tot leven hebben gewekt op een hedendaagse manier. Het Mechelse poëziecollectief Dichtatuur zou het publiek daarna hebben meegenomen op een nachtelijke excursie doorheen verborgen archiefgangen vol ‘daglichtschuwe verhalen’. Er zou worden gewerkt met beperkte plaatsen en reservaties. De activiteit kaderde in een dubbelevenement samen met bibliotheek Het Predikheren.

2.11 Stadsarchief in TV-reeksen

Het Stadsarchief verleende medewerking aan de voorbereidingen van de TV-reeks “Meer vrouw op straat” (Canvas). Op 3 februari vonden de filmopnames in de leeszaal plaats met Sofie Lemaire en hoofdarchivaris Willy Van de Vijver waarbij gefocust werd op de geschiedenis van de familie van Beethoven. De aflevering over Mechelen was te zien op Canvas op 24 maart. Daarin kwamen onder meer de eerste vrouwelijke beiaardier Adèle Colson, de dichteres Alice Nahon en de Joodse kunstenaar Irene Spicker aan bod.

In de begingeneriek van de volledige reeks waren ook telkens beelden uit het Mechelse Stadsarchief te zien. Tijdens de voorbereidingen van het programma zorgden de archivariissen ook voor gegevens en achtergrondinformatie omtrent verschillende personen. Eén en ander sloot ook aan op andere initiatieven in Mechelen voor een betere zichtbaarheid van historische vrouwenfiguren en het toekennen van vrouwen-namen in de straatnaamgeving. Tenslotte fungeerde het Stadsarchief ook als opnamelocatie voor één van de interviews in de Canvasreeks “Kinderen van de Holocaust”, uitgezonden op 16 januari.

2.12 Project Corona-archief

Het Stadsarchief Mechelen lanceerde in april een oproep om ‘Coronadocumenten’ te verzamelen. Wie foto’s, filmpjes of verhalen van Mechelen in tijden van Corona had/maakte, mocht dit aan het Stadsarchief laten weten. De bedoeling was om deze historische gebeurtenis te documenteren met het oog op de toekomst. Inzendingen van ‘Coronadocumenten’ mochten fysiek of via mail (of WeTransfer) bezorgd worden. Uiteindelijk waren alle inzendingen digitaal. Eén van de Coronadocumenten was het geïllustreerde dagboek van historica en illustratrice Eva Vaes. Ze documenteerde Corona in Mechelen door elke dag een tekening te maken.

Titelpagina van dagboek van historica en illustratrice Eva Vaes, in het kader van het project “Corona-archief”.

3 ONTSLUITING

3.1 Interne automatisering en digitalisering: nieuw archiefbeheersysteem en scantoestellen

Het Stadsarchief wil zijn online dienstverlening aan het publiek sterk uitbreiden, laagdrempelig maken en verder optimaliseren. Hefboom hiervoor is de ingebruikname van een nieuw allesomvattend archiefbeheersysteem. Dergelijke systemen maken het mogelijk op een geïntegreerde wijze te voorzien in (1.) de publieke dienstverlening via digitale kanalen, (2.) het beheer van de (archief)collectie, en (3.) de werking van het archief als organisatie (bedrijfsbeheer).

Door te kiezen voor een geïntegreerd archiefsysteem met voldoende, maar gestandaardiseerde beheerfunctionaliteit en publieksvriendelijke online services is de ambitie om zowel de interne werking als de zichtbaarheid naar gebruikers toe te verhogen. Bedoeling is dat de functionaliteit van het systeem zo is ontwikkeld dat uiteenlopende soorten archiefbronnen en collectiebestanden kunnen worden verwerkt en via diverse media aan het publiek worden aangeboden. In 2020 is een marktverkenning van archiefbeheersystemen uitgevoerd en het bestek voor een overheidsopdracht opgesteld.

In samenhang met de ingebruikname van een archiefbeheersysteem en het oogmerk om de digitale publieksdienstverlening te vergroten, werd in 2020 scanapparatuur aangekocht. De keuze viel hierbij op een Bookeye 4, een zogenoemde boekscanner, die hoewel multi-inzetbaar bij uitstek geschikt is voor het digitaliseren van registers of banden tot A2 formaat. De idee is om in combinatie met het archiefbeheersysteem 'scanning on demand' voor publiek te kunnen faciliteren. De bediening van het toestel is bovendien laagdrempelig waardoor bezoekers in de leeszaal voor eigen gebruik archiefmateriaal kunnen digitaliseren. Naast de boekscanner werd geopteerd om een scanner voor het digitaliseren van grote formaten tot A0 aan te schaffen, type Wide Tek 36 CL scanner. Hiermee kunnen bijvoorbeeld affiches, kaarten, plannen of de veelgevraagde bouwtekeningen worden gescand.

3.2 Ontsluitingsactiviteiten

3.2.1 Inventarisatie familiearchief du Trieu de Terdonck

De inventarisatie van het archief van de Mechelse adellijke familie du Trieu de Terdonck werd in 2020 voltooid door voormalig Mechelse archivaris Dieter Viaene (heden archivaris bij Stadsarchief Brugge). Na jarenlange inspanningen door onze ex-collega komt de definitieve ontsluiting van dit omvangrijke en historisch waardevolle familiearchief in zicht. In de loop van 2021 wordt alles materieel afgewerkt, de inleiding geschreven en de inventaris definitief afgewerkt.

3.2.2 Ontsluitingsactiviteiten van vrijwilligersgroep "De Ware Vrienden van het Archief"

De Ware Vrienden van het Archief waren dit jaar voor een flink deel noodgedwongen 'afgesneden' van de archiefbronnen in het Stadsarchief. De 'oogst' aan nieuwe publicaties in de reeks 'De Ware Vrienden van het Archief van Mechelen' was dit jaar dan ook beperkt tot:

Nr.	Titel	Auteur(s)
15	De Mechelse scheepsbouwers en hun scheepsverkopingen in Mechelen in de zeventiende en de achttiende eeuw	François van der Jeught i.s.m. Marvin Olbrechts en Jan Peeters

3.2.3 Ontsluitingsactiviteiten van de Erfgoedvrijwilligers

De vrijwilligers van het Stadsarchief werkten dit jaar aan de verdere beschrijving van de archiefreeks 'Plakbrieven'. Van deze uitgebreide collectie publieke affiches beschreven ze 1.040 nieuwe nummers. Eind 2020 waren er in totaal 12.750 van circa 15.000 nummers verwerkt. Het project zal nog enkele jaren duren.

Vrijwilliger Josine startte in 2020 met de registratie van een andere affichiecollectie, bestaande uit duizenden affiches van het Cultuurcentrum en Conservatorium. Wegens de sluiting van het Stadsarchief door de Coronamaatregelen konden beide vrijwilligersinitiatieven niet afgerond worden.

Een belangrijk en aansprekend bestanddeel van het ancien régime-archief van de stad Mechelen vormt de chartercollectie. Deze stadscharters bestrijken de periode van 1243 tot 1792. Charters zijn gezegelde documenten (akten) die vaak op perkament werden opgesteld. In veel gevallen betreffen de Mechelse charters handelingen tussen de stedelijke overheid en het centrale gezag. Dit centrale gezag bestond uit de vorst zelf, of zijn bestuurlijke- en rechterlijke organisaties op centraal niveau, zoals bijvoorbeeld de Geheime Raad, de centrale Rekenkamer, de Koninklijke Raad, of de Grote Raad van Mechelen. Ook regionale instellingen (Raad van Brabant), andere stedelijke overheden en kerkelijke organisaties zien we in de Mechelse collectie terugkomen als partijen waarmee charters tot stand kwamen. Bijzonder voor Mechelen zijn uiteraard de 'oorkonden' vanwege de Bourgondisch-Habsburgse vorsten. In de 19de eeuw kreeg dit bronnentype traditioneel veel aandacht van historici en archivariissen. De chartercollectie werd toen door middel van twee toegangen met korte samenvattingen (regesten) en soms meer uitgebreide transcripties ontsloten: P.J. Van Doren, 'Chartes - octrois' (*Inventaire des archives de la ville de Malines. Tome I et II*), Mechelen, 1859 en 1862. Op dit moment worden deze Franstalige en enigszins gedateerde inventarissen voor het publiek omgezet naar een betere, en online toegankelijkheid. Een vrijwilligster vertaalde de oude regesten naar het Nederlands waarna een archivaris de controles uitvoerde. Aan het einde van 2020 waren 1.138 nummers van de ruim 1.700 charters en 'octrooien' verwerkt.

Op 24 januari 2020 werden de archiefvrijwilligers, voor hun noeste arbeid in 2019, getraceerd op een bezoek aan de tijdelijke tentoonstelling "Het Kunstuur" in de Heilige Geestkapel, Mechelen.

3.2.5 Herwerking van toegangen

Herwerking inventaris Oud Archief, deel VI

Archivaris Koen Vermeulen moest de herwerking van de inventaris van V. HERMANS en P.-J. VAN DOREN, *Inventaire des archives de la ville de Malines. Tome sixième. Affaires civiles et ecclésiastiques*, (Mechelen, 1876) noodgedwongen stopzetten aangezien de beperkte aanwezigheid op de werkvloer de toegang tot de originele stukken strek belemmerde.

Herwerking inventaris Oud Archief, deel VIII

Archivaris Erwin Steegen is in 2020 gestart met het herwerken van de inventaris V. Hermans, *Inventaire des archives de la ville de Malines. Registres et rouleaux*, Mechelen, 1894, deel 8. Heden zijn de eerste 1326 nummers opnieuw beschreven. De werkzaamheden worden in 2021 afgerond.

Herwerken toegang Bevolkingsregisters

De gedigitaliseerde Bevolkingsregisters waren al enige tijd online toegankelijk voor het publiek via de databank van de Mechelse Genealogisch Bronnen (vanaf april 2021 wordt dat Genealogische Bronnen Rivierenland). Een beschrijvende inventaris van de fysieke Bevolkingsregisters ontbrak nog. Met de hulp van Patricia Budini heeft Erwin Steegen de Bevolkingsregisters, inwonerslijsten en volkstellingen voor de periode 1796-1919 geïnterpreteerd. Het betreft zowel de registers van de stad Mechelen als van de voormalige gemeenten Heffen, Hombeek, Leest, Muizen en Walem.

3.2.6 Ontsluiting Stedelijke Erfgoedbibliotheek

3.2.6.1 Werkingscijfers

Aanwinsten (aantal titels)	2018	2019	2020
Mechelse Bibliotheek	199	78	31
Mechelse Bibliotheek Reeksen	24	7	5
Algemene Bibliotheek	5	7	5
Algemene Bibliotheek Reeksen	0	0	0
Administratieve Bibliotheek	1 (7 delen)	0	0
Tijdschriften (nummers)	541	271	153

Tevens kregen 22 boeken van de Mechelse bibliotheek een nieuw nummer omdat ze opgenomen werden in Anet.

De fichier van de Mechelse Bibliotheek werd bijgehouden tot en met nummer M.12090

De fichier van de Algemene Bibliotheek werd bijgehouden tot en met nummer 22.969.

3.2.6.2 Anet-catalogus – Catalografie Mechelse Bibliotheek

In 2020 werden reeds 1832 bibliografische records in de Anet-catalogus ingevoerd. Wegens de Coronamaatregelen kon dit thuis enkel aan de hand van steekkaarten gebeuren. Daarom moet nog zowat de helft van de beschreven boeken nagezien worden, een streepjescode moet toegevoegd worden en voorzien worden van een zuurvrije kaft.

3.2.6.3 Deelname aan Medieval Manuscripts in Flemish Collections MMFC - project

Op 13 januari nam hoofdarchivaris Willy Van de Vijver deel aan de klankbordgroep van het MMFC-project. Deze vond plaats in Museum Plantin-Moretus te Antwerpen. Dit initiatief van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek (VEB) heeft als doelstelling alle middeleeuwse handschriften (600-1600) in Vlaanderen en Brussel op een gestandaardiseerde en gecontroleerde wijze in kaart te brengen en te ontsluiten. Aangezien het Stadsarchief ook dergelijke manuscripten in bezit heeft, nam het als partner deel aan dit project. In de loop van het jaar ondersteunde onze archiefdienst de projectmedewerkers door prospecties in onze collecties te begeleiden en door het aanleveren van gegevens.

Het Stadsarchief zal ook meewerken als partner aan het vervolgetraject voor 2021-2023. Tijdens deze tweede fase wil de VEB de verzamelde gegevens betreffende de handschriften verdiepen. Daarbij men zich vooral richten op twee lijnen: kerkelijke collecties en fragmenten. Wat het Stadsarchief Mechelen betreft, komt daarbij vooral de focus op de waardevolle collectie Middelnederlandse fragmenten te liggen.

3.3 Digitaliseren van bronnen

3.3.1 Uitbreiding databank en website Mechelse Genealogische Bronnen

Ook in 2020 werd de website Mechelse Genealogische Bronnen verder uitgebreid met een aantal gedigitaliseerde archiefbronnen, die werden toegevoegd aan de databank en door vrijwilligers geïndexeerd:

- Schepenregisters: Vrijwilligers Willem Miseur, Willy Hendrickx en Fernand Maes begonnen in 2020 met de indexering van de Mechelse schepenregisters (1345-1796). Ze werkten nummers 350 tot en met 399 volledig af.
- Bevolkingsregisters Mechelen: vrijwilligers Willem Miseur, Willy Hendrickx, Fernand Maes, Roger Gysbrechts en Koen De Zitter begonnen in 2019 met de indexering van de jaren 1890-1899 en werkten deze reeks volledig af in 2020.
- Bevolkingsregisters deelgemeenten (Heffen, Hombeek, Leest, Muizen en Walem): 6.680 nieuwe beelden met bijhorende metadata voor de periode 1891-1910 (Hombeek tot 1947) werden door Vanden Broele toegevoegd.
- Bevolkingsregisters Hombeek: vrijwilligers Koen De Zitter en Roger Gysbrechts voerden de ontbrekende metadata in voor de jaren 1911 tot 1947.

In samenwerking met technische partner Vanden Broele werden in 2018 de eerste stappen gezet om de databank van de Mechelse Genealogische Bronnen technisch klaar te maken voor een uitbreiding met partners uit de regio. In 2019 werd dit afgerond en trad het Archief van Stad en OCMW Lier toe. Ondertussen werden de bevolkingsregisters van Lier en haar deelgemeente Koningshooikt digitaal beschikbaar gemaakt en zorgde een Liers vrijwilligersteam voor de indexering ervan. Organisatorisch werd een ontwerp van partnerovereenkomst uitgewerkt die de regionale werking van de Mechelse Genealogische Bronnen vorm moet geven. In 2020 werden de lay-out en teksten op de website herzien. In maart 2021 zal de volledig herziene databank gelanceerd worden onder de nieuwe naam 'Genealogische Bronnen Rivierenland'.

3.3.2 Digitaal krantenarchief Gazet van Antwerpen- Gazet van Mechelen (GvA-GvM)

In 2013 lanceerden het bedrijf Mediahuis, de provincie Antwerpen, de Universiteit Antwerpen en de erfgoedpartners uit Antwerpen en Mechelen (Stadsarchief en Musea & Erfgoed Mechelen) het online kran-

tenarchief, <http://archieff.gva.be/index.do> . Het uiteindelijke doel is het digitaal bewaren en raadpleegbaar maken van de beide kranten van 1891 tot vandaag.

Vorig jaar spraken de 2 ‘depothouders’ van het digitaal krantenarchief, zijnde het Stadsarchief Mechelen en de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience met Meemoo, het expertisecentrum voor digitaal cultureel erfgoed in Vlaanderen en Brussel, af om samen te bekijken op welke wijze de definitieve opname van de digitale beelden in het digitaal depot van Meemoo en het hergebruik door Meemoo mogelijk gemaakt kon worden. Dit jaar kon daar echter niet direct aan verder gewerkt worden aangezien Meemoo zelf in een transitiefase zat en bovendien een nieuwe beleidsoptie aan het uitwerken was om het digitaliseren en veiligmaken van krantenerfgoed op te nemen. De komende jaren zal dit in dat kader verder opgenomen worden.

Naar aanleiding van de eerste lockdown deed het Stadsarchief het voorstel aan Mediahuis en de andere partners om op tijdelijke basis het krantenarchief <https://www.gva.be/archief> voor iedereen open te stellen. Tot dusver was en is de databank enkel toegankelijk voor de klantengroepen van de betrokken partners: GvA-abonnees, leden van de Openbare Bibliotheken (in de provincie Antwerpen) en de Universiteit Antwerpen en de klanten van de betrokken erfgoedinstellingen.

Met dit initiatief wilden het Stadsarchief en de andere Mechelse en Antwerpse erfgoedpartners het toen scherp gevoelde isolement van velen verlichten en een aangename en leerrijke informatiebron aanbieden op een moment dat de bibliotheken en archiefinstellingen gesloten waren. Mediahuis ging graag in op het voorstel. Daardoor werd het krantenarchief van Gazet van Antwerpen (1891-1999) en zusterkrant Gazet van Mechelen (1896-1953), zijnde één van de grootste digitale krantenarchieven van het land, werd aldus van eind april tot eind augustus 2020 voor iedereen vrij toegankelijk. Via de databank konden bezoekers zowel de kranten doorbladeren als gericht zoeken in artikels, reclame en advertenties.

3.3.3 Digitalisering charters en topstukken:

Nadat restauratieatelier Vanwaarde tien stedelijke charters (nrs. 24, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 39, 42, 45) en negen ‘topstukken’ uit het Oud Archief (charter Mechelen 1301, charter Mechelen 1305, charter Mechelen 1490, Kousemakersambacht 53, Pitzemburg 1, Hanswijk 9, Hanswijk 10, bulle van Paus Julius II, bulle van Paus Urbanus VIII) met zorg onder handen had genomen, volgde een digitaliseringsproject van deze stukken door de firma GMS. Het is de bedoeling om op termijn meer charters en andere (kwetsbare) archiefstukken te digitaliseren en voor het publiek doorzoekbaar te maken in een online archiefbeheersysteem.

4 VERZAMELBELEID

4.1 Aanwinsten via aankopen, bewaargevingen, schenkingen en overdrachten

Schenken

Het Stadsarchief mocht in de loop van dit jaar diverse schenkingen ontvangen vanwege particulieren en organisaties. Bijzondere stukken en belangrijke bestanden daarbij waren:

- Project Corona-archief: n.a.v. de oproep om 'Coronadocumenten' te schenken, ontving het Stadsarchief Mechelen een aantal digitale foto's, filmpjes, dagboeken of verhalen van Mechelen in tijden van Corona Deze handelen over het dagelijks leven tijdens de Coronapandemie in Mechelen en omstreken.
- Een collectie vanwege de heer Carl Grouwet namens diens moeder, de overleden Marie-Louise Vervliet-Grouwet. Het betreft 51 tekeningen, gravures, foto's uit het nalatenschap en de vroegere CG galerij in de Sint-Jansstraat; enkele boeken; in 5 banden ingebonden versie van de "Mechelse Week"; archief betreffende de oprichting van het weekblad en persoonlijk archief van wijlen haar echtgenoot, de journalist Albert Grouwet (De Volksgazet, De Morgen). Een selectie ervan zal in de toekomst als eerbetoon in het stadhuis tentoon gesteld worden.
- Selectie van het archief van de in 2018 overleden Paul De Jonghe, hulpkoster van de Sint-Romboutskathedraal. Dit bestond in hoofdzaak uit foto's en postkaarten i.v.m. met het religieuze leven.
- Persoonlijk archief van Ray De Wever, als gewezen jeugdconsulent en later diensthoofd van de jeugddienst.
- Een stadsplan van Mechelen uit 1861. De kaart toont de plattegrond van Mechelen omstreeks het midden van de negentiende eeuw met de nog niet overwelfde vlietjes. Schenker was Jeroen Van der Auwera namens Campus Pitzemburg. Aanwinst januari 2020

Aankopen

- Bij Galerij Athena (Brussel) wist het Stadsarchief op 18 december via de online veiling Drouot een 17de eeuwse stadskroniek te verwerven met als titel "Van Mechelen ende de Borgherye sindert den Jare 712. - Anno 1643". (lot 429) Het gaat om een kroniek die laatst gesignaleerd is op een veiling in 1890 van het boekenbezit van de bekende Mechelse bibliofiel August De Bruyne.
- Op de online veiling van de nalatenschap van Vic Geets door FinShop (FOD Financiën) op 15/10/2020 kon het Stadsarchief het schilderij aankopen van de eerder genoemde Auguste De Bruyne, de bekende Mechelse bibliofiel-antiquair. Het portret was gemaakt door de bekende kunstschilder Willem Geets, schoonvader van De Bruyne.

4.2 Afstoting, selectie en vernietiging

Om de statische archieven kwantitatief en kwalitatief beheersbaar te houden zorgt het Stadsarchief met een zekere regelmaat voor de vernietiging van archiefbestanden die geen wettelijke waarde en/of relevante erfgoedwaarde meer hebben. Dit gebeurt volgens de krachtlijnen van het collectiebeleid en conform de archiefwetgeving.

Dit jaar vonden geen vernietigingen plaats. Naar aanleiding van de ontruiming van het hulpdepot Rode Kruisplein werden wel al enkele bestanden geselecteerd ter vernietiging. De daar bewaarde stedelijke documenten hebben betrekking op de periode circa 1930-1960 en zijn voornamelijk afkomstig van de diensten Financiën, Patrimonium, Personeel, Militie, Sociale Voorzieningen, Onderwijs, Openbare Werken en Sociale Woningbouw. Er zijn ook speciale reeksen dossiers aanwezig die handelen over bevoorrading, opeisingen en tijdelijke tewerkstelling tijdens de twee wereldoorlogen. Deze bewerking is evenwel nog niet voltooid en zal volgend jaar verdergezet worden.

5 ONDERZOEK

5.1 Delen van de collectie (verder) toegankelijk maken in overleg en/of samenwerking met onderwijs- en onderzoekspartners

Archivaris Koen Vermeulen schreef verschillende bijdragen voor de rubriek 'Beelden uit het verleden' in het *Mededelingenblad van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Kunsten en Letteren van Mechelen*, alsook voor de rubrieken 'Vroeger & Nu' en 't Verhaal van' in het stadsmagazine *Nieuwe Maan*.

Als bestuursleden van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Kunsten en Letteren van Mechelen ondersteunden hoofdarchivaris Willy Van de Vijver en documentalist Axel Vaeck de werking van deze wetenschappelijke vereniging door het zorgen voor inhoudelijke, logistieke en inhoudelijke ondersteuning bij de organisatie van en communicatie rond de maandelijkse lezingen, uitgave van publicaties en bij het onderhouden van contacten rond en met het wetenschappelijk onderzoek in het Stadsarchief. De hoofdarchivaris verzorgde ook de coördinatie van de rubriek "Bibliografische notities" in de jaarlijkse "Handelingen". Een netwerk van onderzoekers uit diverse disciplines en werkend op 'Mechelse onderwerpen' bezorgen daarbij syntheses en signalementen van hun publicaties en deze van andere auteurs. Ook de hoofdarchivaris nam daarvan een deel voor zijn rekening.

Kroniekenproject Lage Landen

In de loop van 2020 werkte het Stadsarchief mee aan het Nederlandse interdisciplinaire, door NWO gefinancierde onderzoeksproject '*Chronicling Novelty. New Knowledge in the Netherlands 1500-1850*'. Het project onderzoekt hoe nieuwe ideeën en kennis bij gewone mensen in de Lage Landen terechtkwamen, en of die daardoor positiever over innovatie gingen denken dan hun voorouders. Het onderzoeksteam ontsluit (samen met vrijwilligers via VeleHanden met o.a. ook één van de Mechelse archiefvrijwilligers) voor dat doel 200 Nederlandstalige kronieken uit de periode 1500-1800, waaronder ook een aantal Mechelse kronieken. Het Stadsarchief zorgde in dat verband voor advies en logistieke ondersteuning aan de Nederlandse onderzoekers. In het promofilmpje 'Een digitale toekomst voor oud nieuws' (<https://vimeo.com/462540552>), waarvoor in augustus in onze leeszaal opnames gemaakt werden, kwamen het Stadsarchief Mechelen en enkele medewerkers voor dit project in beeld. Archivaris Koen Vermeulen leende zijn stem voor een stukje uit een Mechelse kroniek.

Koorboek facsimile en wetenschappelijke publicatie

Het Mechels Koorboek, een bruikleen van het Stadsarchief, is wellicht een van de belangrijkste topstukken in Museum Hof van Busleyden. Omdat het originele koorboek niet permanent tentoongesteld kan worden, maakte de Alamire Foundation in nauwe samenwerking met het Stadsarchief en het Museum een exacte kopie van het koorboek. Deze facsimile, voorgesteld op 24 september, krijgt een plaats in Museum Hof van Busleyden. Anders dan het originele koorboek, zullen bezoekers het handschrift kunnen aanraken, inkijken en doorbladeren. Van deze facsimile werd ook een ingebonden (commerciële) publieksversie gemaakt die te koop aangeboden werd. Tenslotte werd dit jaar ook een wetenschappelijke studie over de geschiedenis van het koorboek voorgesteld: 'The Mechelen Choirbook / Het Mechels Koorboek', uitgegeven door Davidsfonds Uitgeverij en Alamire Foundation. <https://alamirefoundation.org/nl/valorisatie/in-druk/leuven-library-of-music-in-facsimile/the-mechelen-choirbook-het-mechels-koorboek.-facsimile-study-studie>. Het Stadsarchief ondersteunde elk van deze initiatieven door het aanleveren van informatie en beeldmateriaal. Hoofdarchivaris Willy Van de Vijver droeg bij aan de promotie d.m.v. een interview voor een filmbijdrage op Youtube, zie https://www.youtube.com/watch?v=MdjN_Fcr3Ac

Bart Van Loo, schrijver van de bestseller 'De Bourgondiërs', vereerde ons op 8 juli 2020 met een bezoekje. Hij bestudeerde de 16de-eeuwse stadsrekeningen, op zoek naar sporen van een losgeslagen struisvogel, bekeek een rederijersmanuscript en zocht naar de wortels van het Graafschap Mechelen in het charter uit 1490. Een artikel over de Bourgondiërs en Mechelen verscheen nadien in Het Nieuwsblad.

6 BEHOUD EN BEHEER

6.1 Restauratie- en conserveringsactiviteiten

Op basis van de lijst van beschadigde en te behandelen stukken en de bijhorende prioritering werden bij volgende reeksen/stukken dit jaar restauratie- en/of conserveringshandelingen uitgevoerd door het Atelier VANWAARDE:

- Zes stadsrekeningen uit het Oud Archief van de Stad (nrs. 151, 159, 215, 216, 217, 218, 222, 223, 224) met sporen van schade door shrapnel tijdens de bombardementen van de Eerste Wereldoorlog (In 2019 werd een 1ste ste beschadigde registers behandeld. Dit jaar volgde een 2de deel.)
 - Behandeling: loshalen, droogreinen, vlakken, verstevigen, naaien, boekblok overlijmen en bandherstel
- Tien stedelijke charters uit het Oud Archief (nrs. 24, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 39, 42, 45)
 - Restauratie perkament (en zegels): vlakken, reinigen, opzetten, herverpakken
- Negen 'Topstukken' uit het Oud Archief (charter Mechelen 1301, charter Mechelen 1305, charter Mechelen 1490, Kousemakersambacht 53, Pitzemburg 1, Hanswijk 9, Hanswijk 10, bulle van paus Julius II, bulle van paus Urbanus VIII)
 - Restauratie perkament (en zegels): vlakken, reinigen, opzetten, herverpakken
- Collectie Paul De Jonghe (zie ook 4.1 Aanwinsten)
 - Antischimmelbehandeling van 82 ingebonden albums (met foto's en prentbriefkaarten), 3 kleinere fotoalbums, 28 classeurs (met foto's, negatieven en prentbriefkaarten), 3 kleine archiefdozen (met plannen), 1 ringmap (met documenten)
- Dossiers Patrimonium (reeks aan- en verkoopdossiers van dienst Patrimonium)
 - Antischimmelbehandeling (bestralen van alle stukken) en verwijderen van oude archiefdozen en herverpakken in nieuwe zuurvrije archiefdozen.

Stadsrekening nr. 216. Toestand voor restauratie (foto Atelier Vanwaarde)

Normaliter zorgde de bibliotheekmedewerker ervoor dat de boeken van de Erfgoedbibliotheek, gelijktijdig met hun invoer in de Anet-catalogus, van een geschikte zuurvrije verpakking werden voorzien. Ook de ontvangers tijdschriften kregen deze verpakking. Ten gevolge van de beperkte toegankelijkheid van de fysieke collecties gebeurde dat dit jaar op slechts heel beperkte schaal.

Ondanks de beperkingen en de deels stilgelegde vrijwilligerswerking slaagden de vrijwilligers er toch nog in om enkele conserveringsopdrachten in 2020 uit te voeren. Zo zorgden ze voor het verdere herinpakken van de reeks Plakbrieven (1.040 nummers) en de resterende Stadsrekeningen van de ancien régimeperiode (135 nummers; een project waarmee ze in 2019 gestart waren). Daarbij hoorde ook het maken en kleven van zuurvrije etiketten op de archiefdozen en verpakkingen van documenten. Daarnaast werden de genoemde Stadsrekeningen in de periode 2019-2020 gecontroleerd op diverse schadebeelden, hetgeen een nauwkeurige selectie en identificatie van de restaureren registers toeliet (zie ook hierboven en hieronder).

De keuze voor de restauratie van eerstgenoemde middeleeuwse en vroegmoderne stadsrekeningen kwam voort uit de nood om de oorlogsschade aan deze waardevolle registers te stabiliseren. Op diverse plaatsen waren deze rekeningen door projectielen doorboord waardoor 'mechanische scheurschade' was veroorzaakt. Banden en bladzijden waren door de inslagen doorboord en/of gescheurd. Door het risico op korte termijn op verlies van tekstfragmenten tijdens de raadpleeghandelingen en mogelijke schade tijdens de toekomstige digitalisering was het nodig om in te grijpen. Aan de schade van deze Stadsrekeningen is anderzijds ook het verhaal van Mechelen tijdens de Eerste Wereldoorlog verbonden. In de zomer van 1914 werd de stad Mechelen immers zwaar getroffen door Duitse bombardementen. Onder meer de historische gebouwen rond de IJzerenleen werden grotendeels van de kaart geveegd. Als bij toeval bleef in dezelfde buurt het Schepenhuis, waar het Stadsarchief van 1897 tot 1989 gevestigd was, gespaard. Op een weggeschoten hoektorentje en een klein deel van de zandstenen gevel na, viel de materiële schade al bij al mee. Maar door binnenvliegende projectielen gingen veel glasramen verloren en raakten delen van de collectie, waaronder enkele stadsrekeningen, beschadigd. Waar het risico op verdere schade mogelijk was, werd er gerestaureerd maar waar dat niet het geval was, werd de schade zichtbaar gelaten. Op die manier blijven deze registers ook als object verwijzen naar de Eerste Wereldoorlog en vooral naar de kwetsbaarheid van erfgoed tijdens dergelijke gebeurtenissen.

6.2 Depotbeheer

6.2.1 Depot Hof van Habsburg: Verbetering van de klimaatomstandigheden door isolatie en afscherming van ramen en renovatie daken

In 2020 werd het startschot gegeven voor de meest ingrijpende renovatiewerken aan het archiefgebouw van de voorbije drie decennia. Het is daarbij de bedoeling dat de dakbedekking en het schrijnwerk worden vernieuwd en de zolderverdieping wordt geïsoleerd. Tweede doelstelling is het vervangen van alle ramen van de drie gevels van onze vleugel van de historische Dossinkazerne, alias Hof van Habsburg. De nieuwe houten ramen zullen een ontwerp hebben dat beter past bij de erfgoedwaarde van het beschermde complex en door het gebruik van extra isolerende beglazing zal het ganse gebouw voldoen aan de huidige isolatienormen en dus energiezuiniger zijn. Tegelijk wordt gestreefd naar een verbetering van de klimaatomstandigheden in de depotruimtes. Om dat te bereiken worden er binnenluiken en zonnewering voorzien, die zorgen voor een maximale bescherming van onze kostbare archiefdocumenten. Met deze werken wordt in hoofdzaak de 'buitenschil' van het gebouw aangepakt. De komende jaren willen we ook de binnenkant aanpakken en de nodige renovaties en aanpassingen laten doorvoeren.

De voorbereidingen tijdens de zomer hadden een flinke impact op de werking van de archiefdienst. Om de dakwerken te kunnen uitvoeren was een volledige ontruiming en afsluiting van de derde verdieping noodzakelijk. Dat was vrij ingrijpend voor de werking omdat deze verdieping een groot deel van de werk- en pu-

bliksruimtes omvat: een kantoorruimte, leeszaal, verwerkingsruimte en opslagplaats voor zuurvrij verpakingsmateriaal. Het intern verhuizen van meubilair, materialen en collecties en het tijdelijk herlokaliseren van deze gebouwfuncties, gecombineerd met het in acht nemen van Coronamaatregelen op de werkvloer, vormde een soms complexe uitdaging die gelukkig met de nodige voorbereiding, flexibiliteit en sporadische improvisatie tot een goed einde gebracht kon worden.

Vanaf 14 september werd de werf opgestart. Na opbouw van de stellingen begonnen op 5 oktober de eigenlijke dakwerken. Tijdens de uitvoering van deze werken viel de overlast van geluid, stof, enz. nog mee omdat de aanwezigheid van medewerkers en bezoekers in de rest van het gebouw sterk beperkt was door de Coronamaatregelen. Een veel moeilijker periode brak aan toen men overging tot de verwijdering van de asbest bevattende dakleien. Na minder gunstige tests op de site en om elk gezondheidsrisico uit te sluiten werd besloten om vanaf 15 oktober 2020 het gebouw af te sluiten en de toegang voor alle personen – uitgezonderd de dakwerkers - te verbieden. Alle personeelsleden dienden voortaan volledig van thuis uit te werken. Pas op 21 januari 2021, en na gunstige asbesttesten, stelde de veiligheidscoördinator het gebouw opnieuw toegankelijk, zij het enkel voor archiefmedewerkers. Volgens de huidige planning zouden de dakwerken voltooid zijn in mei 2021. De vervanging van de ramen zou starten in diezelfde maand mei en eindigen in augustus 2021.

6.2.2 Erfgoeddepot 'Depot Rato'

In 2020 kende het bouwproject een doorstart. Nadat het juridisch dispuut n.a.v. de technische problemen van het bouwproject dit jaar eindelijk met een compromis beslecht werd, konden de werken in het najaar heropgestart worden. In november werden de gecontesteerde en beschadigde kalkhennepwanden in loods I verwijderd. Terwijl men de beide loodsen van het originele complex terug 'bouwrijp' maakte, werden ook de nieuwe bouwblokken in kalkhennep geleverd op de site. Uit voorzorg en om de herstel- en dakwerken optimaal te laten verlopen, verhuisden de stedelijke uitvoeringsdiensten in december de museum-, archief- en archeologische collecties, die zich in Depot Rato in tijdelijke opslag bevonden, naar de opslagruimtes van de stadsmagazijnen aan de Grote Nieuwedijkstraat. Qua omvang gaat het om circa 476 strekkende meter archief, verpakt in verhuisdozen en geplaatst op 63 paletten.

Achter de schermen zat men evenmin stil: nieuwe budgetten voor dakbedekking en kalkhennepwanden werden goedgekeurd en ook maakte men van de gelegenheid gebruik om de plannen bij te sturen. Zo werd in functie van een betere conservering toch geopteerd voor de plaatsing van een ontvochtiger per bewaarbox ten einde het binnenklimaat nog beter te kunnen regelen. Verder werd de eerder afgezwakte publieksfunctie terug versterkt door een vergrote ontmoetingsruimte en polyvalente ruimte waardoor medewerkers, vrijwilligers, bezoekers en buurtbewoners in Depot Rato terecht kunnen voor diverse activiteiten en initiatieven. Om de planning en voorbereidingen in goede banen te leiden werd een 3-tal keer dit jaar een overleg georganiseerd tussen alle betrokken stedelijke partners: de diensten van de afdeling Erfgoed (Museum & Erfgoed, Archeologie, Stadsarchief) de Openbare Bibliotheek, Afdeling Projecten & Monumenten en de dienst Vastgoedbeleid.

Wat de verdere planning aangaat, vindt het gros van de werken plaats in 2021. Loods I van Depot Rato zou afgewerkt worden in januari 2022. In de zomer van 2022 volgt Loods II, waarna de archieven en andere collecties in dat najaar overgebracht kunnen worden naar de nieuwe depotboxen.

6.2.3 Ontruiming hulpdepot Rode Kruisplein

De depotwerking op de site van het Rode Kruisplein onderging eveneens grondige veranderingen. Het hulpdepot aldaar was gevestigd in een voormalig douanegebouw, gelegen achter het complex van het voormalig stedelijk zwembad en 'stapelhuis'. Het omvatte 3 bewaarruimtes op eerste verdieping. Het gebouw bevond zich op de Keerdok- en Eandissite, een stadsdeel dat de komende jaren uitgebouwd wordt tot een duurzame woonwijk met parkeergebouw, een vernieuwd Rode Kruisplein en een stadspark. Om

die ontwikkeling mogelijk te maken, moest het oude douanegebouw plaats ruimen. In januari 2021 werd het dan ook gesloopt.

Tijdens de zomer zorgde een ploeg van medewerkers en archivariissen voor het registreren en inpakken van de circa 148 strekkende meter archief. De stukken werden verpakt in 129 verhuisdozen (1 doos= circa 1m archief) en 27 pakken (1 pak= circa 0,7 m archief), die tegen einde september overgebracht werden naar de eerder genoemde opslagruimtes van de stadsmagazijnen aan de Grote Nieuwedijkstraat. Na selectie en zodra de bewaarruimtes in Depot Rato klaar zullen zijn, zullen ook deze bestanden daar een plaats krijgen.

7 BEGELEIDING EN ADVISERING

7.1 Begeleiding en advisering inzake archief- en documentbeheer

Ten einde de archiefvorming te ondersteunen is het cruciaal dat het Stadsarchief een proactief beleid ontwikkelt dat ervoor zorgt dat archieven omwille van hun erfgoedwaarde en juridisch-administratief belang duurzaam ontsloten en bewaard kunnen worden. Gedigitaliseerde archieven en vooral het groeiende *digital born* gedeelte zullen daarbij speciale aandacht vergen. Zoals in de Visienota *'Een Vlaams cultuurbeleid in het digitale tijdperk'* (2018) reeds wordt aangegeven, vergt zo'n beleid grote investeringen in infrastructuur en kennis en een verregaande samenwerking over de grenzen van (sub)sectoren heen. Daarom wil het Stadsarchief de samenwerking aangaan met – naast de externe archiefbewaarders- één van de voornaamste 'archieflieferanciers' en -partners, i.e. de administraties van Stad en Sociaal Huis van Mechelen. Ook de partners op regionaal en Vlaams niveau, zowel binnen als buiten de erfgoedsector willen we daarbij betrekken.

Vanuit het Stadsarchief wordt dit beleid uitgewerkt door archivaris Erwin Steegen. Hij zal daarbij de klemtoon leggen op de digitale archivering. Om de archiefvorming op te volgen en uit te werken binnen het kader van het stedelijk informatiebeheer zal hij nauw samenwerken met de nieuw aan te werven informatiebeheerder. Vanuit het management werd veel belang gehecht aan de nauwe afstemming tussen de verschillende noden van het archief- en informatiebeheer. Na het vertrek van de vorige informatiebeheerder werd de functie het voorbije jaar herijkt en kreeg deze een nieuwe inbedding bij het Stadsarchief zelf. De wervingsprocedure is nog in 2020 in gang gezet.

Vanaf begin 2020 is vooral verder gewerkt om greep te krijgen op het papieren archief in semi-statische en statische fase dat zich op diverse locaties binnen de stad Mechelen bevindt. Het gaat om documenten van uiteenlopende stedelijke diensten en van het Sociaal Huis (voormalig OCMW), die in aanmerking komen voor selectie en vernietiging of – i.f.v. hun erfgoedwaarde en wettelijk belang - voor materiële verzorging, ordenen en toegankelijk maken en uiteindelijk bewaring in een adequate depotruimte. Of anders gesteld, het in goede, geordende en toegankelijke staat brengen, zodat deze historische archiefdocumenten in beheer van het Stadsarchief gebracht kunnen worden. Het toewerken naar een plan van aanpak in combinatie met sensibilisering van directie en diensten waren tijdens de eerste maanden de voornaamste actiepunten van de informatiebeheerder in samenwerking met het Stadsarchief. Gaandeweg werd duidelijk dat de grootste knelpunten inzake het in goede staat brengen van semi-statisch en statisch archief zich voordoen bij de documenten van het OCMW op een bewaarlocatie buiten het stadscentrum. Alleen al wegens de herbestemming van het gebouw is er urgentie ontstaan om met dit archief van ongeveer 1 strekkende km aan de slag te gaan. In de tweede jaarhelft is gelijklopend aan de verhuis van historische OCMW- vastgoeddossiers met parallelle desinfectie van schimmels, begonnen aan een nadere analyse van de problematiek op deze locatie (aan de Battelsesteenweg). De eerste analyse gebeurde samen met een externe partner ter verkenning van een concreet stappenplan. Het onverwacht vertrek van de informatiebeheerder en het gegeven van de Coronamaatregelen waardoor de voor dit project noodzakelijke fysieke aanwezigheid vaak niet mogelijk was, leidde er toe dat de voortgang minder was dan verwacht.

Dé uitdaging van de 21e-eeuwse archiefsector is kunnen garanderen dat ook digitaal gevormd (overheids)archief duurzaam toegankelijk blijft voor het nageslacht. De Vlaamse Overheid biedt lokale overheden sinds kort een e-depotinfrastructuur aan die hieraan tegemoet moet komen. In 2020 nam het Stadsarchief meer diepgaand kennis van de geboden oplossingen. Afname van het 'Vlaamse e-depot' – gekend onder de noemer Digitaal Archief Vlaanderen (DAV) – is geen verplichting. Dit in tegenstelling tot het gebruik van het Serieregister, een systeem bevattende een databank waarin alle lokale overheden conform het Bestuursdecreet de metadata registreren van de documenten waarvoor ze bestuurlijke verantwoordelijkheid dragen. Hoewel het Serieregister zich ook leent voor registratie van papieren bestuursdocumenten, kan de-

ze databank toch vooral gezien worden als de voorbereidende stap voor lokale overheden naar het Digitaal Archief Vlaanderen, als zijnde dus de garantie voor digitaal duurzame archivering.

Met het oog op deze digitale duurzaamheid stapte archivaris Erwin Steegen namens het Stadsarchief mee in twee (externe) projectgroepen. Beide projecten met onderlinge verbondenheid gaan over de archivering van de sociale dossiers die maatschappelijk assistenten vormen ten aanzien van cliënten van de Sociale Dienst (OCMW). Samen met Digitaal Archief Vlaanderen en de steden en gemeenten Brugge, Kortrijk, Turnhout, Brasschaat en Herentals wordt in kaart gebracht hoe het administratief proces en archiefvorming gebeurt bij de respectievelijke Sociale Diensten. Welke documenten of welke informatie worden gebruikt voor welke doeleinden, wat de bestemming en wat het bewaarregime is. Deze analyse leidt tot het kunnen vaststellen van de zogenoemde series van bestuursdocumenten die verband houden met sociale dossiers. De tweede werkgroep richt zich op de applicatie Digitaal Sociaal Dossier die door de Sociale Dienst in Mechelen wordt gebruikt. Dit systeem is ontwikkeld door Cival-Schaubroek en wordt ook door andere lokale overheden, zoals Turnhout, Hasselt, Brasschaat e.a. benut. Bij de ontwikkeling van de software werd geen rekening gehouden met het archiveren van de in het systeem gecreëerde informatie. De bedoeling is nu om in deze doorontwikkeling te gaan voorzien. Ook hierbij wordt gekeken naar aansluiting met Digitaal Archief Vlaanderen.

Naast projectdeelname is het geven van begeleiding en van advies aan de interne diensten een steeds wederkerende aangelegenheid. Het vertrek van de informatiebeheerder maakte dat het Stadsarchief deze rol tijdelijk op zich heeft genomen. Er kunnen hier twee trajecten als voorbeeld genoemd worden. Een eerste is het digitaliseren van de kaarten en plannen van stedenbouwkundige projecten vanaf de jaren 1970 in combinatie met een serie kadastrale plannen. Deze digitalisering is vergevorderd, maar door de coronapandemie nog niet volledig tot een einde gebracht, vooral omdat fysieke aanwezigheid niet altijd mogelijk was. Als tweede kan hier verwezen worden naar het aanbestedingstraject voor een nieuwe applicatie voor het aanvragen en toekennen van horecaverunningen in de stad Mechelen. Vanwege informatiebeheer werd meegekeken naar het (administratief) proces, de archiefvorming en de mogelijke aansluiting op Digitaal Archief Vlaanderen. Het betreft hier een EFRO-project (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling).

7.2 Advisering en ondersteuning externe erfgoedbewaarders

Tot de opdrachten van het Stadsarchief behoren ook het delen van kennis en ervaring en het verlenen van adviezen aan externe beheerders van archivalisch erfgoed in Mechelen en in de regio. Ook op dit terrein lieten de gevolgen van de Coronapandemie zich volop voelen, zodat de werking hierrond op een erg laag pitje kwam te staan. In het kader van het vorig jaar reeds vermelde begeleidingstraject met Koninklijk Theater De Moedertaal (TDM) bleef dit aldus beperkt tot digitale contacten en uitwisseling met de TDM-erfgoedbewaarder en de collega's van steunpunt CEMPER. Verder waren er sporadisch telefonische of mailcontacten met de archiefcollega's uit de regio zoals Zemst en Duffel.

Zie ook 8.2 Werking regionaal archievenoverleg DYNA'MK

7.3 Advisering straatnaamgeving

Hoofdarchivaris Willy Van de Vijver formuleerde een aantal adviezen voor de officiële benamingen van een aantal nieuwe straten in Mechelen. De voorbije 2 jaar en ook voordien was er vanuit het stadsbestuur een vraag naar meer aandacht voor vrouwen bij de toekenning van officiële straatnamen. De hoofdarchivaris stelde daarop een lijst samen met voorstellen van namen van vrouwen die een belangrijke of toonaangevende rol speelden in het lokale en nationale verleden. Op basis daarvan werden in 2020 de volgende Mechelse straatnamen toegekend:

- Emilie Frescostraat (verkaveling Kapelleblokstr/Auwegemvaart) - definitieve beslissing op gemeenteraad van 02.03.2020
- Gabriella Tambuysersstraat (verkaveling Kapelleblokstr/Battelsestweg) - definitieve beslissing op gemeenteraad van 27.04.2020
- Nora Tilleylaan (Lus Mechelen-Noord) – definitieve beslissing op gemeenteraad van 07.09.2020
- Gusta Tyspad (Lus Mechelen-Noord) – definitieve beslissing op gemeenteraad van 07.09.2020

8 ONDERSTEUNING EN NETWERKING

8.1 Kennisdeling

(Zie ook rubriek 7.2. Advisering en ondersteuning externe erfgoedbewaarders)

Het Stadsarchief deelde haar kennis met het publiek en andere actoren binnen de erfgoedsector:

- Gastcollege 'Introductie Informatie- en archiefbeheer', door Erwin Steegen voor de opleiding Graduaat in het Informatiebeheer: Bibliotheek en Archief, Erasmus Hogeschool, online, 27 oktober
- Beoordeling masterpaper Pieter-Jan Smet, 'Het Waas Archievenoverleg: haar verleden en toekomst', Master na Master Archivistiek: Erfgoedbeheer en Hedendaags Documentbeheer. Jury-overleg, online, 4 september

8.2 Werking van het regionaal archievenoverleg DYNA'MK

Op 3 februari de Mechelse archivariissen deel aan een bijeenkomst van de stuurgroep in Kontich. Op de agenda stond de organisatie van een partnerevenement met DYNA'MK, met plaatsbezoek aan de mogelijke locatie in Kontich. Door de Corona-ontwikkelingen tijdens de daaropvolgende maanden werd besloten het initiatief uit te stellen en verder op te nemen wanneer de omstandigheden dat zouden toelaten.

8.3 Overleg Strategische Visienota Cultureel Erfgoed

Ter voorbereiding van de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed die uiterlijk op 1 april 2021 door de minister-president wordt voorgesteld aan het Vlaams Parlement, werd m.m.v. FARO een voorbereidende traject georganiseerd met onder meer overlegmomenten met de verschillende deelsectoren. In dat verband nam de hoofdarchivaris deel aan de vergadering op 9 juni met de regionaal en landelijk ingedeelde culturele archiefinstellingen.

9 INTERNE WERKING

9.1 Personeelssituatie

Na de versterking van het personeelsbestand met drie nieuw ingevulde functies in 2019 was de personeelssituatie dit jaar quasi ongewijzigd. Einde 2020 werd wel de selectieprocedure voor een informatiebeheerder opgestart. Deze zou in de volgende jaar zijn beslag moeten krijgen. Deze bestaande functie behoorde in het verleden tot de directie Algemene Ondersteuning, maar na het vertrek van de vorige informatiebeheerder en een daaropvolgende evaluatie werd deze functie ondergebracht bij het Stadsarchief, zoals ook bij andere steden (o.m. Gent, Brugge, Antwerpen, Aalst) reeds enige tijd het geval is. Deze heroriëntatie moet leiden tot een betere afstemming tussen archief- en informatiebeheer. (zie ook 7.1 Begeleiding en advisering inzake archief- en documentbeheer).

Door de Coronacrisis waren alternatieve tewerkstelling en stages jammer genoeg onmogelijk. Ook de mogelijkheden voor personeelsleden om opleidingen te volgen, waren erg beperkt.

9.2 Vorming

Personeelsleden van het Stadsarchief namen dit jaar deel aan volgende vormingsmomenten en –trajecten:

Externe opleidingen

Archivaris Erwin Steegen:

- Cursus Atlantis, beheer Beeldmateriaal, door Deventit, Regionaal Historisch Centrum Limburg, Maastricht, 13 februari
- Opleiding “het papier mag weg: substitutie na digitalisering”, Inovant, Antwerpen (Berchem), 20 februari
- Opleiding Serieregister, Digitaal Archief Vlaanderen, online, 16 juni
- Demo Digitaal Archief Vlaanderen, online, 30 juni

Archivaris Erwin Steegen en hoofdarchivaris Willy Van de Vijver:

- Kennisdeling Serieregister, Digitaal Archief Vlaanderen, Stadsarchief Turnhout, 9 maart
- Demo Verhalen-Module Atlantis, door Deventit, online, 22 april

Archivarissen Erwin Steegen en Koen Vermeulen en hoofdarchivaris Willy Van de Vijver:

- Demo Archiefbeheersysteem MAIS-flexis, De Ree archiefsystemen, 8 juli

Hoofdarchivaris Willy Van de Vijver:

- VAA-Infosessie film bij Cinematek, Brussel, 3 maart

Interne opleidingen:

Archivaris Erwin Steegen en archiefmedewerker Patricia Budini:

- Opleiding Geoweb, Stad Mechelen, online, 23 juni

Andere:

Archivaris Erwin Steegen:

- Bijeenkomst Atlantis (gebruikersoverleg), Liberas, Gent, 31 januari. Atlantis is de software (leverancier Deventit) die gebruikt wordt voor het beheer van de Regionale Beeldbank
- Collegagroep over digitalisering van kranten en tijdschriften en bezoek aan de Koninklijke Bibliotheek (demo digitaliseren), FARO, Brussel, 14 februari

Willy Van de Vijver
hoofdarchivaris